

Drugi tematski skup Centra za interdisciplinarno istraživanje stare povijesti

Dvije mlade znanstvenice dale su povod da se u okviru djelovanja Centra, u trećoj godini od njegova osnutka, oko iste teme okupe profesori različitih specijalizacija i studenti različitih grupa i stupnjeva, te da prezentiraju učinke svih segmenata rada zaposlenika u znanstveno-nastavnim zvanjima Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Urednice ovoga dijela 46. sveska *Radova Zavoda za hrvatsku povijest* istraživale su za doktorat, svaka iz svojeg aspekta, isti povijesni fenomen, kult Velike Majke Bogova (Kibeles) u rimskome razdoblju na hrvatskome povijesnom prostoru.

Za svoje su se doktorsko istraživanje pripremale otprilike u isto vrijeme, ali na drugim mjestima i na drugim studijskim grupama, a njihovi doktorati pripadaju različitim granama povijesnih znanosti.

Aleksandra NIKOLOSKA studirala je povijest umjetnosti i arheologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Sv. Kiril i Metodij u Skopju. Pod mentorstvom prof. dr. Vere Bitrakove Grozdanove obranila je 2001. godine diplomski rad *Za počtuvaњето на Хера, Кибела, Артемида, Афродита, музи и нимфи во Македонија*. Doktorski je studij upisala pri Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i pod mentorstvom prof. dr. Marine Milićević Bradač 2007. godine obranila doktorsku disertaciju s područja arheologije, *Aspekti kulta Kibeles i Atise s posebnim naglaskom na materijal s područja Republike Hrvatske*.

Inga VILOGORAC BRČIĆ studirala je latinski jezik s rimskom književnošću i povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Pod mentorstvom prof. dr. Petra Selema obranila je 2002. godine diplomski rad *Kult Velike Majke i Atise na tlu Hrvatske*. Zatim je upisala magistarski i doktorski studij povijesti pri Odsjeku za povijest filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Ispunila je diferencijalne obveze koje joj je propisalo vijeće studija i pod mentorstvom prof. dr. Petra Selema 2012. godine obranila doktorsku disertaciju s područja povijesti, *Sljedbenici Velike Majke Kibeles na tlu Hrvatske u rimsko doba*. Da bi mogla kvalitetno obrazlagati tezu, obradila je i natpise izvan današnjih hrvatskih granica, prema geopolitičkim kriterijima rimskoga doba (provincije Panonija i Dalmacija, X. italska regija).

Kad se odobravala tema doktorskog rada A. Nikoloske obavljene su konzultacije koje su dvjema doktorandicama osigurale različita područja istraživanja o istome kulturnom i religijskom fenomenu. Njihova različita sprema, koncentracija na drugu vrstu izvora i sadržaja, i – u skladu sa znanstvenim područjima – drugačije metode, jamčili su da je razgraničenje provedivo, dapače i neophodno zbog količine

i raznovrsnosti građe. Dvije istraživačice nisu bile jedna drugoj konkurencija, već su uspostavile plodnu suradnju. I ovdje nastupaju kao koautorice jednoga preglednog i jednoga izvornog znanstvenog rada iz svoje specijalizacije. Kad su pristupile organizaciji skupa "Put Velike Božice", A. Nikoloska je bila doktor znanosti i predavala je Antičku umjetnost na Institutu za povijest umjetnosti i arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Skopju. I. Vilogorac Brčić je bila pred obranom doktorata i predavala je povijest Starog istoka na Odsjecima za povijest Filozofskih fakulteta Sveučilišta u Splitu i Sveučilišta u Zagrebu.

U akad. g. 2011/12. I. Vilogorac Brčić predavala je pri Odsjeku za povijest izborni kolegij o Kibelinu kultu, a istodobno su kolegiji dr. sc. Helene Tomas pri Odsjeku za arheologiju obuhvaćali problem minojske i mikenske velike božice. I na preddiplomskoj i na diplomskoj razini bilo je više studenata koji su polazili nastavu pri oba Odsjeka, te su imali prilike slušati o istovrsnim, analognim ili čak istim sadržajima iz aspekta obje znanosti i u verzijama različitih predavača. Valjalo je uzeti u obzir i potencijal nastavnika istih studijskih grupa koji trenutno nisu predavali analogne sadržaje, ali se njima inače bave, kao prof. dr. Boris Olujčić i dr. sc. Jasmina Osterman pri Odsjeku za povijest (mezopotamski i prednjoazijski kulturni i religijski fenomeni). Tako je te akademske godine bilo i s mentorima naših dviju doktorandica: prof. dr. Marina Milićević Bradač u više se navrata bavila dubokim neolitičkim korijenima kulturnih i obrednih fenomena peribalkanskog prostora od bakrenog do antičkog doba. Prof. dr. Petar Selem uz egiptološku je specijalizaciju i vodeći hrvatski stručnjak za disperziju egipatskih i orijentalnih kultova u rimsko doba. Uzevši sve zajedno, razvitak i put kulta Velike Božice mogli smo snagama vlastitog Fakulteta, uključivši vlastite doktorande, pratiti od neolitika do rimskog doba, te od Afrike i Azije do Podunavlja i sjevernog Jadrana. Tu je priliku doista valjalo iskoristiti. I. Vilogorac Brčić i A. Nikoloska preuzele su organizaciju skupa i buduće prikupljanje i priređivanje radova za tisak.

Profesori su pristali pripremiti svaki svoju specijalističku temu, a H. Tomas i I. Vilogorac Brčić pozvale su zainteresirane polaznike svojih kolegija neka se prijave za rad na zadanu temu i preuzele su mentorstva. Prof. Tomas radila je s diplomandima arheologije, a asist. Vilogorac Brčić s prvostupnicima različitih studijskih grupa koji su njezin kolegij slušali kao izborni. Studentski su radovi koncipirani kao koreferati radovima mentorica, s mogućnošću da one budu i koautorice.

Razmatrali smo i mogućnost da pozovemo na izlaganje nastavnike Odsjeka za povijest umjetnosti i Odsjeka za etnologiju. Međutim, ondje te akademske godine nije bilo kolegija koji bi zalazili u odabranu tematiku do iste mjere kao kolegiji prof. dr. H. Tomas i asist. dr. I. Vilogorac Brčić. Stoga se ni njihovi studenti ne bi mogli na isti način uključiti u projekt. Povrh toga, povijest umjetnosti bila je zastupljena i prof. dr. P. Selemom i objema doktorandicama, te su diskurs i metodologija te specijalizacije u stanovitom stupnju vidljivi u njihovim priopćenjima.

Dašci povijesnomjetničkog i etnološkog pristupa osjetili su se i u raspravama. Ipak nam ostaje žarkom željom da čim prije oko neke teme na isti način okupimo predstavnike cijele skupine povijesnih znanosti.

Znanstveni skup "Put Velike Božice" pratili su brojni studenti i nastavnici Filozofskog fakulteta, kao i brojni stručnjaci s drugih ustanova. Nisu bili privučeni samo temom, već i mogućnošću izravnoga kontakta. Nekima se svidjelo da "svojega" profesora čuju u kontekstu drugačijem od nastavničkog, neki su došli vidjeti i čuti ljude čijim su se radovima koristili, ali ih inače ne poznaju. Zahvaljujući grupnome radu, šestero je studenata došlo prezentirati svoje radove o bok svojim nastavnicima, a sudruzi iz kolegija došli su ih čuti i podržati. Pri kraju stanke nikoga nije trebalo požurivati da uđe u Vijećnicu: svi su već zauzeli svoja mjesta, očekujući nastavak izazovnog i uzbudljivog prikaza o znanstvenom praćenju puta Velike Božice. Svi su rado i veselo sudjelovali u raspravi nakon obje skupine priopćenja, dopunjujući, pitajući, odgovarajući, komentirajući... Ukupan je sadržajni doseg skupa zajedno s raspravama dotakao rubove civilizacijskog raspona od paleolitičkih koncepata plodnosti do kršćanstva i hrvatskoga srednjovjekovlja.

Sudionici s obilnim istraživačkim iskustvom razmjenjivali su mišljenja na očigled onima koji tek čine prve korake. Vidjelo se vrlo dobro na kakve poteškoće nailaze u skladu s osobitostima izvora na kojima se temelje njihova istraživanja. Jasno su se ocrtale razlike u metodama rada na pisanim (literarnim i epigrafskim) i predmetnim (pokretnim i nepokretnim, arhitektonskim i slikovnim) izvorima, ali je ispalo još jasnije da se najvjerodostojnija tumačenja dobivaju kad se povežu različite vrste izvora. Prednosti i zamke dijakronih i sinkronih komparacija uvjerljivo su se pokazale i na metodološkoj razini i na konkretnim primjerima. Uzorno je, također, odskočila činjenica da se profesionalna, visoko stručna rasprava između zastupnika različitih disciplina i različitih mišljenja vodi *sine ira*, i da upravo to daje nove rezultate. Iskustvo pripreme i prezentacije vlastitog preglednog rada mladim je autorima od neprocjenjive vrijednosti. Za kakvoću koju su postigli i predočili u prezentacijama primili su na licu mjesta pohvale sudionika. Ovdje možete utvrditi koliko su uspješno priopćenja preoblikovali u pregledne radove.

Za tisak su pripremljena tri znanstvena i dva stručna pregledna rada, te dva izvorna znanstvena rada. Svi zajedno doista prikazuju kako se u mediteranskome krugu zemalja štovanje najvišeg ženskog božanstva od duboke prapovijesti oblikovalo, razvijalo i prilagođavalo. Poanta pregleda je u izvornom znanstvenom tumačenju hrvatske spomeničke baštine, u radu zagrebačkih doktorandica A. Nikoloske i I. Vilogorac Brčić. Vrijednost je projekta i što je pokazao kako se svježiji doktorandski rezultati brzo i učinkovito uključuju u nastavu.

Okupljanje oko teme Velike Božice uklapalo se u dva višegodišnja znanstvenoistraživačka projekta koja je 2006. godine bilo prihvatilo i financijski podržalo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske: *Stara povijest u*

hrvatskim povijesnim znanostima: teorija, praksa, priručnici prof. dr. B. Kuntić-Makvić i *Mythos, cultus, imagines deorum* prof. dr. Petra Selema. Bio je to treći u nizu profesorovih projekata o kultovima staroga svijeta i njihovim spomenicima. Do zaključenja ovog predgovora njegovi su projekti rezultirali trima zbornicima radova¹ i korpusom *Religionum Orientalium monumenta et inscriptiones Salonitani (ROMIS)*² čiji su autori P. Selem i I. Vilogorac Brčić, a predstavljen je na skupu “Put Velike Božice”. Ponovili smo i podatke o prethodna dva zbornika.³ U njima su radove objavili M. Milićević Bradač, J. Jeličić Radonić, M. Katić, B. Olujčić, J. Osterman, P. Selem, H. Tomas i I. Vilogorac Brčić, neki u oba sveska. H. Potrebica je u njima objavio bibliografiju radova kulturne i religijske tematike koje valja brojiti u *Croatica* (radovi hrvatskih autora i radovi o spomenicima iz Hrvatske), obuhvativši publikacije do 2006. godine. Uspoređujući tko je surađivao u zbornicima *Signa et litterae* i tko je nastupio na skupu “Put Velike Božice” vidi se da na Filozofskom fakultetu u Zagrebu od samoga početka tisućljeća djeluje i razvija se skupina znanstvenika koji istražuju različite kulturne i religijske pojave staroga svijeta, disperziraju rezultate i odgajaju nove istraživače. Pridružuju im se i stručnjaci s drugih ustanova. Nisu stalno i formalno povezani, ali objedinjuju svoj rad oko tematike koju istražuju, na korist struke i u njezinom znanstvenom i u njezinom nastavnom segmentu.

Ovakav oblik djelovanja i suradnje očigledno znatno prethodi osnutku Centra za interdisciplinarno istraživanje stare povijesti Zavoda za hrvatsku povijest Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 2009. godine. Jedan je od njegovih zadataka da takvu praksu nastavi, potiče i razvija.

Interdisciplinarnost se već po imenu Centra podrazumijeva kao način djelovanja njegovih suradnika. Znanstveno istraživanje i visoko obrazovanje neraskidivo su povezani, jedno su drugome uvjet. U lošim materijalnim prilikama, dok se olako i s puno nerazumijevanja propituje imaju li humanističke znanosti svrhu (čak i jesu li uopće znanosti), iznimno je važno da interdisciplinarnost ne bude samo isprazna tuđica koja možda dobro zvuči. Treba je pokazati na djelu, učiniti vidljivom, pokazati koliko vrijedi u mreži u kojoj su isprepleteni istraživanje i nastava. Ponajprije to valja obaviti na matičnoj ustanovi.

¹ Nakon skupa je tiskan četvrti svezak *De ritu ad religionem – Od obreda do vjere, Zbornik projekta „Mythos – cultus – imagines deorum“*, ur. B. Kuntić-Makvić i I. Vilogorac Brčić [Znakovi i riječi – *Signa et litterae* IV], Zagreb: FF press 2013. Peti svezak, korpus spomenika istočnjačkih kultova iz Hrvatske (osim Salone), u tisku je dok pišemo ove retke.

² Petar Selem, Inga Vilogorac Brčić, *Religionum Orientalium monumenta et inscriptiones Salonitani (ROMIS)* [Znakovi i riječi – *Signa et litterae* III], Zagreb: FF press 2012.

³ *Znakovi i riječi – Signa et litterae, Zbornik projekta Protohistorija i antika hrvatskog povijesnog prostora* ur. M. Milićević Bradač, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada 2002; *Znakovi i riječi – Signa et litterae 2, Zbornik projekta Mythos – cultus – imagines deorum*, ur. H. Tomas, Zagreb: FF press 2008.

Predavači odavno prilagođuju vlastitu nastavu i popratne bibliografije zahtjevima interdisciplinarnosti i upućuju studente na prikladne kolegije i predmete u programima matičnog Fakulteta. Na tu se rutinu nastavljaju koraci u kompetenciji Centra: upoznati članove akademske zajednice jedne s drugima, okupiti ih oko zajedničkih tema i pobuditi među njima kontakte i rasprave. Posljednji je korak dokumentirati takvo djelovanje, objaviti ga i učiniti pristupačnim široj stručnoj zajednici i općinstvu. Pri tome se odabrano gradivo oblikuje i iznosi, sudionici se uzajamno prepoznaju i postaju svjesni vlastitog mjesta i tuđih udjela u akademskoj zajednici, sve je stavljeno na uvid javnosti koja se onda može po želji upoznavati sa samim gradivom, a svakako će dobiti doličan uvid u vezu znanosti i visokog školstva. Projekt mora baciti svjetlo na potencijale kojima akademska sredina s dobrom tradicijom raspolaže da bi obrazovala studente i odgajala istraživače.

Skup "Put Velike Božice" i objava radova s njega pokazatelj su, vjerujem, kako se to može ostvariti.

Prof. dr. Bruna Kuntić-Makvić

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 46

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2014.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 46

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Vlatko Previšić

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrтко Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nada Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb

Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske,

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Ivanka Cokol

Lektura

Jadranka Brnčić

Tisak

Web2tisak, Zagreb

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*